

Kjell Berg forteller om slåtteminner fra Sildpollen i Eidsfjorden

Sammendrag av samtale med Kjell Berg i Stokmarknes sommeren 1995 og telefonsamtale 30. september 1998.

Kjell (f. 1939) har mange minner fra slåtten i Sildpollen i Eidsfjorden (Vesterålen, Nordland fylke). Faren Torvald Berg var lærer på Sildpollen skole. Sammen med kona Inga og de fem barna Rolf, Halvard, Kjell, Laila, Tore og Grete, dyrka han opp ca 30 dekar eng og potetland og bygde fjøs med plass for et par kuer, noen sauer, ei slaktegris og noen høner. Under krigen hadde de også ei geit.

Aurhelle gjorde grøftearbeidet tungt og vanskelig

Under oppdyrkinga måtte det graves grøfter og dreneres. Da var det nødvendig å grave gjennom et hardt aurhellelag. Aurhelle er lag med jernutfelling som dannes ca 40 cm ned i jorda. Det er vann med oppløst jern som siver ned gjennom jorda. Etter hvert som jernkonsentrasjonen øker, felles jernet ut som jernoksyd, og vi får det harde laget. Aurhelle dannes særlig i fuktig, regnrikt klima. Kjell fikk prøve å grave gjennom aurhellelaget når han satte opp hytta i utkanten av den dyrka marka. Det var svært tungt, og han tror faren må ha slitt ganske mye med grøftegravinga.

Torvald dyrka opp tre stykker. "Nermarka" ned mot sjøen var delt i to stykker. "Rabben" er litt lenger oppe, der hvor hytta står nå. På Nermarka var det gjerne 5 til 6 hesjer, på Rabben 4 hesjer.

Siden læreren hadde leilighet i skolebygningen, var det ikke aktuelt å sette opp bustadhus. Når Torvald gikk av med pensjon bosatte familien seg på Stokmarknes, det var mer sentralt. Kjell overtok eiendommen i Sildpollen. Han har bygget hytte der, tatt godt vare på fjøset og plantefeltet med granskog. Den oppdyrka slåttemarka er i ferd med å gro igjen, men minnene lever.

Faren kjøpte eiendommen når handelsmannen og væreieren Hals gikk konkurs. Det var da ikke noe oppdyrka på Bergheim, som han kalte eiendommen.

Den dyrka marka ble nytta til eng og poteter. Kjell minnes at de hadde tre potetåkre (potetland). Åkrene var på samme sted og med samme sort hvert år. Det var "svenske" som var rød-blå og hadde samme form som mandel, mandel og gullauge.

I Kjell sin tid ble det bare slått på og omkring den dyrka marka. Navn som Lahugdalen (la = løe) forteller at tidligere ble det også slått i utmarka, - i liene - som Kjell sier. Sjå (høysjå, torvsjå, vedsjå) er også betegnelser som blir nytta om slike små hus.

Slått og hesjing

Slåttonna starta litt ut i juli, når de var ferdige med torvinga. Eller torva i det minste var satt til tørk i torvsjåa. I Vesterålen var tørka torv viktig som brensel.

Som regel ble alt graset hesja. Bare i enkelte år var det så tørt vær, at graset kunne tørkes på bakken. Da ble graset "kåva". Både det å snu/vende graset med rive, og å tørke på marka betegner Kjell med å "kåva graset"

Det er tydelig at vinden var en utfordring ved hesjinga. Kjell betoner sterkt betydningen av stødig oppsetting. Endestaurene i hesja hadde sin faste plass fra år til år. Det gikk ganske greit å finne disse

hulla. Hesjene ble tatt ned såsnart høyet var kjørt inn. Noen lot de stå ute over vinteren, men det ble betrakta som litt dårlig landbruk.

Hesjene ble satt opp langsmed mest utsatte vindretning. De stod syd - vest eller nord – øst. Da fikk ikke vestavinden eller nordavinden så godt tak.

I enden av hesja ble det slått ned to korte påler litt til siden for hverandre. Hesjetråden ble forankra i disse pålene. Det skulle motvirke at tyngden av hesja ikke dro de ytterste staurene opp av staurhulla.

Etter hvert ble disse korte endepålene erstatta av en hesjestaure som ble satt på skrå fra endestauren og til den neste stauren. Denne stauren ble festa med ståltråd ganske langt ned på endestauren (ytterste stauren i hesja i hver ende). Det måtte være langt ned, skulle den motvirke at endestauren ble løfta opp av hullet sitt. Kjell mener at det var onkel Odd (broren til Inga Berg) som innførte dette.

Skore med sule viktig

Det ble nytta rikelig med sidestøtter eller skore (hesjeskore), som Kjell sier. Disse skulle helst ha en "sule" (kløfta ende) som ble stukket inn på hesjestauren. Skorene ble satt kontra, dvs en på hver side. Bjørkestammene har ofte høvelige greinkløfter, så det var ikke noe problem å skaffe skore med sule.

Som hesjestaure ble nytta bjørkestaure fra egen skog. De kunne være ganske krokete. Men Kjell husker også at de kjøpte rett hesjestaure i gran. Han mener de kom fra Salten.

Hesjetråden ble lagt på spiker

De nytta fra 5 til 7 strenger i hesja. Kjell kan huske at han var med å legge trådene over spiker som var satt inn i hesjestaurene i passe høyde (var strengen surra rundt endestauren eller bare rundt forankringspålen?). Det var mange ulemper med denne metoden. Siden tråden ikke var festa til stauren, datt masse gras ned om strengen røyk. Det var lett gjort å rive seg opp på spikrene ved hesjing eller transport av staurene. Spiker i høyet er svært uheldig for dyra som kan få det i seg (kvast). Dessuten ble svært mye av tyngden på graset overført til endestaurene og endepålene ved denne metoden.

Jeg spør om dette med å legge tråden på spiker, kan ha forbindelse til den gang det ble nytta lange rager til å henge graset på? Da ble rajene enten bundet til staurene, eller lagt på pinner som var tappa inn i staurene. Kjell har ikke sett slike hesjer i Eidsfjorden, og har ikke noe svar på dette. Skikken med å legge hesjetråden på spiker, mener Kjell faren hadde med seg fra Andøya.

Kjell mener det var onkel Odd som innførte metoden med å feste hesjetråden ved å slå den rundt stauren. En av fordelene med dette er at tyngden av graset blir fordelt på alle staurene. Odd gikk landbruksskole.

Hesjetråden ble samla opp på en stor trommel (på størrelse med en slipestein) med sveiv. Denne ble båret på plass av to personer eller trillet på hjul som en trillebår.

Kjell betoner sterkt hvor viktig det er å tromle hesjetråden opp, slik at den ikke får kank (snurr, knekk hvor den lett ryker). Han sammenlikner med en vannslange som du legger sammen ved å snurre den opp uten trommel. De fleste har opplevd hvor ofte det da blir knekk (kank) på slangen, som stopper vannstrømmen.

Storljåen viktigste slåtteredskap, hendene viktigste drivkraft

Graset ble slått med storljå, men noen ganger lånte de hest og slåmaskin hos bestefaren. Det vanlige var at graset ble raka inn til hesjene. Men de siste åra nytta Kjell hest og sleperive Trerivene ble kjøpt, men "faderen smia rivepinner når de knakk". Det var både lette river og tunge river. De rakte til hesja, og langsmed hesja.

Noen i Eidsfjorden satte opp alle trådene på en gang, før de starta å henge opp graset. På Bergheim la de på gras tråd for tråd. Noen brukte høygaffel til hesjinga, men på Bergheim ble det bare hesja med hendene. Graset ble rista før det ble lagt opp i hesja. Ristinga gjorde at grasstråa lå mest mulig en veg, da rant vannet lettere av. Noen var meget nøye med dette, noen var lite nøye. Kjell mener at på Bergheim var de "passe nøye". Det var mest timotei i enga. Det kunne hende at graset tok til å mugge i hesja, da måtte de hesje om. Kjell har vært med på dette. For å holde på graset på øverste tråden, ble det ofte nytta en ekstra tråd. Noen nytta også kasserte torskegarn, men det gjorde ikke familien Berg.

Hesja ble målt i antall rom

Et hestelass høy var på 8 til 10 rom. Et rom er betegnelsen de nytta på avstanden mellom to hesjestaur. Når de tok graset av hesja, ble det et godt fange fra en streng i et rom. Det vanlige var at de kjørte inn 20 til 25 lass. Kjell forteller at noen bar inn høyet på ryggen. På Bergheim lånte de hest og høyvogn hos bestefaren på nabogården.

"Kvert et strå" skulle høstes der de slo. Foruten sjølve enga var det langs gjerdene og grøftekantene. Det skulle "sjå ordentlig ut". Bestefaren var ekstra nøye med dette. Når slåtten var ferdig, kokte mor Inga rømmegrøt som de spiste i høymarka.

Bryne og bryning, hein og heining

Når denne samtalen starter sommeren 1995 er Kjell opptatt med å "heina ljåen", som han sier. Hein er bryne i naturstein og "å heina" er bryning med naturstein. De hadde to typer bryne, "grove bryne" og "fine hein". Det "fine hein" var gjerne fra Beiarn. Kjøpebrynet ble kalt carboniumbryne, eller bare bryne.

Hein var store og tunge. Carboniumbrynet mindre, så det gikk i bokselomma. Etter sliping på slipesteinen ble ljåen først bryna med (carbonium)brynet for å få bort "rue" (sliperoen), deretter heina for å få eggen ekstra skarp og polert.

Det var vanlig å slipe ljåene på slipesteinen om kvelden. Men det var ikke spesielt populært å måtte dra slipesteinen etter en lang dag i høymarka. For å ha smøring til lagrene på slipesteinen, samla faren torskelever i to dunker gjennom vinteren. Leveren trana seg og ble et fint - og luktsterkt - smøremiddel. Denne skikken mener Kjell faren hadde tatt med fra Andøya hvor han vokste opp. Kjell forteller at fortsatt har han litt av denne tranen i nauset i Eidsfjorden!

Bilder

Grete og fjøset til fam. Berg. Det er broren Kjell som har overtatt eiendommen i Sildpollen. Fjøset nyttes som lagerplass for diverse og er godt vedlikeholdt. Foto sommeren 2009

Her ser vi noe av slåttemarka til fam. Berg. Kjell har satt opp hytta si i utkanten av slåttemarka. Foto sommeren 2009.

Kjell med orvet til faren. Foto sommeren 2009.

Solnedgang sett fra Mikkeltind. Til venstre i bildet ser vi Ræka. Fjellet er meget karakteristisk med sine lodrette sider og spadeformede profil.

Fjøset og skolebygningen. Foto sommeren 2009

Utsikten fra Mikkeltind mot Sildpollen i Eidsfjorden. Til høyre i bildet ser vi skolebygningen hvor Torvald Berg var lærer.